

ROCZNIK TOMISTYCZNY
9 (2020) 2

ROCZNIK TOMISTYCZNY
9 (2020) 2

ΘΩΜΙΣΜΟΣ ΤΑ ΧΡΟΝΙΚΑ
ANNARIUS THOMISTICUS
THOMISTIC YEARBOOK
THOMISTISCHES JAHRBUCH
ANNUAIRE THOMISTIQUE
ANNUARIO TOMISTICO
TOMISTICKÁ ROČENKA

ROCZNIK TOMISTYCZNY
9 (2020) 2

Naukowe Towarzystwo Tomistyczne
WARSZAWA

KOMITET REDAKCYJNY / EDITORIAL BOARD:

Michał Zembrzuski (sekretarz / secretary), Magdalena Płotka (zastępca redaktora naczelnego / deputy editor), Dawid Lipski, Natalia Herold (internet), Izabella Andrzejuk, Artur Andrzejuk (redaktor naczelny / editor-in-chief)

RADA NAUKOWA / SCIENTIFIC COUNCIL:

Adam Wielomski, Stanisław Wielgus, Antoni B. Stępień, Sławomir Sobczak, Arkady Rzegocki, Andrzej Maryniarczyk, Marcin Karas, Krzysztof Kalka, Mieczysław Gogacz, Pavol Dancák, Paul J. Cornish, Mehmet Zeki Aydin, Artur Andrzejuk, Anton Adam

RECENZENCI / REVIEWERS

Antoni B. Stępień, Marcin W. Buwała, Paul J. Cornish, Tomasz Pawlikowski, Marcin Trepczyński, Piotr Mazur, Grzegorz Hołub, Andrzej Jonkisz, Marek Prokop, Mikołaj Krasnodębski, Marek Porwolik, Henryk Anzulewicz, Piotr Jaroszyński, Imelda Chłodna-Błach

REDAKCJA JĘZYKOWA / LANGUAGE EDITORS

Elżbieta Pachciarek (j. polski), Bernice McManus-Falkowska, Ewa A. Pichola, Magdalena Płotka (j. angielski), Christel Martin, Iwona Bartnicka (j. francuski), Adam M. Filipowicz, Michał Zembrzuski (greka, łacina)

PROJEKT OKŁADKI

Mieczysław Knut

OPRACOWANIE GRAFICZNE, SKŁAD I ŁAMANIE

Maciej Głowacki

© Artur Andrzejuk / Naukowe Towarzystwo Tomistyczne (wydawca / editor)

Warszawa 2020

ISSN 2300-1976

Unikalny numer identyfikacyjny – 493506

Rocznik Tomistyczny ukazuje się dzięki pomocy Jacka Sińskiego

Redakcja Rocznika Tomistycznego
ul. Klonowa 2/2
05-806 Komorów POLSKA
www.roczniktomistyczny.pl
e-mail: redakcja@roczniktomistyczny.pl

Druk i oprawa: Sowa Sp. z o.o.
ul. Raszyńska 13
05-500 Piaseczno
www.sowadruk.pl

Spis treści

Od Redakcji.....	9
------------------	---

Rozprawy i artykuły

Przemysław Artemiuk Zbawienie w ujęciu Marcina Lutra i św. Tomasza z Akwinu. Próba soteriologii porównawczej w perspektywie chrystologii kard. Ch. Schönborna.....	13
Jan Pocij O związku między istościami a świadomością i jaźnią.....	41
Dawid Lipski John Peckham's dispute with Thomas Aquinas at the University of Paris – Causes and Effects....	73
Martyna Koszkało Free Will and Moral Evil: John Duns Scotus's Theory.....	89
Marcin Karas Czy Mikołaj Kopernik był filozofem średniowiecznym?	107
Tomasz Ćwiertniak W poszukiwaniu źródłowego doświadczenia filozoficznego. Paralele pomiędzy fenomenologią i filozofią dialogu a współczesnym tomizmem egzystencjalnym	115
Artur Andrzejuk Gilsonian method of the history of philosophy	133
Marek Prokop Metoda identyfikacji bytu w metafizyce tomizmu konsekwentnego.....	145
Janusz Węgrzecki Tomizm jako perspektywa teoretyczna nauk o polityce.....	161
Marcin Klimski Zdroworoządkowe poznanie w praktyce edukacji ekologicznej Kościoła katolickiego	173
Maciej Kulik Arystotelesowsko-tomistyczna koncepcja animacji a współczesne spory bioetyczne.....	187
Michał Ziółkowski <i>Causa irrationabilitatis</i> , czyli o źródłach transhumanistycznej antropologii	203

Edycje i tłumaczenia

Maciej Stanek Kwestia <i>Utrum universale nihil sit aut posterius suis singularibus</i> z zachowanych w rękopisie BJ 2118 <i>Collectanea de anima</i>	229
<Anonymus> <i>Utrum universale nihil sit aut posterius suis singularibus?</i>	239

Sprawozdania i recenzje

Natalia Herold Działalność Naukowego Towarzystwa Tomistycznego w roku akademickim 2019/2020.....	251
---	-----

Michał Zembrzusi	
Obecność myśli tomistycznej na XI Polskim Zjeździe Filozoficznym w Lublinie	257
Izabella Andrzejuk	
Tomizm konsekwentny. Sprawozdanie z Sympozjum tomistycznego, połączonego z wręczeniem Nagród im. Mieczysława Gogacza 16 listopada 2019 roku.....	265
Jerzy Nitychoruk	
Dzieło stworzenia oczami geologa	269
Maciej Bała	
Filozoficzna apologia religii. Propozycja Piotra Moskala.....	277
Jacek Salij	
Rzetelna rekonstrukcja Tomaszowej antropologii. Recenzja Henryk Majkrzak, <i>Antropologia integralna w „Sumie teologicznej” św. Tomasza z Akwinu</i> , Kraków brw., Wydawnictwo „SPES”, Kraków brw., stron 415.....	287
Maciej Nowak	
Recenzja Bartłomiej Krzych, <i>Książeczka o niczym. Prolegomena do nicologii</i> , Siemianowice Śląskie 2017, stron 127.	293
Magdalena Płotka	
Tomasz z Akwinu a interpretacja skanów mózgu. Recenzja Piotr Lichacz, <i>Neuroetyka a Tomasz z Akwinu. O użyteczności myśli średniowiecznej we współczesnych debatach etycznych</i> , Wydawnictwo IFiS PAN, Warszawa 2018, stron 374.....	299
Artur Andrzejuk	
Jacek Woroniecki – mistrz intelektualnego katolicyzmu. Recenzja Piotr S. Mazur, Barbara Kiereś, Ryszard Skrzyniarz, Agata Płazińska: <i>Jacek Woroniecki</i> , red. P. S. Mazur, (<i>Pomniki polskiej filozofii chrześcijańskiej</i> , red. Maciej Bała, Piotr S. Mazur), Kraków 2019, stron 213; też w wersji angielskiej, tamże, stron 218.....	303
Magdalena Płotka	
Filozofia intelektu i filozofia umysłu między średniowieczem a współczesnością. Recenzja Michał Zembrzusi, <i>Filozofia intelektu. Tomasz z Akwinu koncepcja intelektu możliwościowego i czynnego</i> , Wydawnictwo Liberi Libri, bmnw 2019, stron 404.....	307
Anna Palusińska	
Jak istnieje film? Recenzja Artur Mamcarz-Plisiecki, <i>Filozofia i retoryka filmu. Perspektywa realizmu filozoficznego</i> , Lublin 2019, stron 352.	311
Artur Andrzejuk	
Recenzja Anna Mandrela, <i>Tomizm Garrigou-Lagrange’a wobec wizji filozoficznej Teilharda de Chardin</i> , Kraków 2018, stron 249.....	319
Marcin W. Bukala	
Recenzja Paolo Evangelisti, „ <i>Vide igitur, quid sentire debeas de receptione pecuniae</i> ”. <i>Il denaro francescano tra norma ed interpretazione (1223-1390)</i> , Fondazione CISAM, Spoleto 2019, stron X-320.....	323
Bartłomiej Uzar	
Recenzja Bartłomiej Krzych, <i>Liturgia jako auctoritas w myśli teologicznej św. Tomasza z Akwinu na przykładzie traktatu „De Christo” w „Sumie teologii”</i> , Wydawnictwo UNUM, Kraków 2020, stron 141.....	329
Nota o autorach.....	337

Table of Contents

From the Editors.....	9
-----------------------	---

Dissertations and Articles

Przemysław Artemiuk Salvation in Martin Luther's and St. Thomas Aquinas's Account. An Attempt of Comparative Soteriology in the Perspective of Christology of Card. Ch. Schönborn.....	13
Jan Pociąg On Relation between ities and consciousness and the self.....	41
Dawid Lipski John Pecham's dispute with Thomas Aquinas at the University of Paris – Causes and Effects.....	73
Martyna Koszkała Free Will and Moral Evil: John Duns Scotus's Theory	89
Marcin Karas Was Nicolaus Copernicus a medieval philosopher?	107
Tomasz Ćwiertniak In Search of the Source Experience in Philosophy. Parallels between Phenomenology, the Philosophy of Dialogue and Contemporary Existential Thomism.....	115
Artur Andrzejuk Gilsonian method of the history of philosophy	133
Marek Prokop The method of identifying being in the metaphysics of consequent Thomism.....	145
Janusz Węgrzecki Thomism as an Approach in Political Science	161
Marcin Klimski Common sense cognition in Catholic Church's practice of environmental education	173
Maciej Kulik The Aristotelian-Thomistic Conception of Animation and the Contemporary Bioethical Dilemmas.....	187
Michał Ziółkowski <i>Causa irrationabilitatis</i> , on Sources of Transhumanist Anthropology.....	203

Editions and Translations

Maciej Stanek Question <i>Utrum universale nihil sit aut posterius suis singularibus</i> of the <i>Collectanea de anima</i> preserved in MS. BJ 2118	229
<Anonymus> <i>Utrum universale nihil sit aut posterius suis singularibus?</i>	239

Reports and reviews

Natalia Herold Activities of the Scientific Thomistic Society in the 2019/2020 academic year.....	251
--	-----

Michał Zembrzuski	
The presence of Thomistic thought at the 11th Polish Philosophical Congress in Lublin...	257
Izabella Andrzejuk	
Consequent Thomism. Report on the Thomistic Symposium, and Mieczysław Gogacz's award ceremony, November 16, 2019	265
Jerzy Nitychoruk	
The creation through the eyes of a geologist.....	269
Maciej Bała	
Philosophical apology of religion. Piotr Moskal's proposal	277
Jacek Salij	
Reliable reconstruction of Thomas Aquinas's anthropology. Review: Henryk Majkrzak, <i>Antropologia integralna w „Sumie teologicznej” św. Tomasza z Akwinu</i> , Wydawnictwo „SPES”, Kraków brw., pp. 415.....	287
Maciej Nowak	
Review: Bartłomiej Krzych, <i>Książeczka o niczym. Prolegomena do nicologii</i> , Siemianowice Śląskie 2017, pp. 127.....	293
Magdalena Płotka	
Thomas Aquinas and the interpretation of brain scans. Review: Piotr Lichacz, <i>Neuroetyka a Tomasz z Akwinu. O użyteczności myśli średniowiecznej we współczesnych debatach etycznych</i> , Wydawnictwo IFiS PAN, Warszawa 2018, pp. 374.....	299
Artur Andrzejuk	
Jacek Woroniecki - a master of intellectual Catholicism. Review: Piotr S. Mazur, Barbara Kiereś, Ryszard Skrzyniarz, Agata Płazińska: <i>Jacek Woroniecki</i> , red. P. S. Mazur, (<i>Pomniki polskiej filozofii chrześcijańskiej</i> , red. Maciej Bała, Piotr S. Mazur), Kraków 2019, pp. 213; English version, <i>ibidem</i> , pp. 218.....	303
Magdalena Płotka	
Philosophy of intellect and philosophy of mind between the Middle Ages and modern times. Review: Michał Zembrzuski, <i>Filozofia intelektu. Tomasz z Akwinu koncepcja intelektu możliwościowego i czynnego</i> , Wydawnictwo Liberi Libri, bmnw 2019, pp. 404.	307
Anna Palusińska	
How does the movie exist? Review: Artur Mamcarz-Plisiecki, <i>Filozofia i retoryka filmu. Perspektywa realizmu filozoficznego</i> , Lublin 2019, pp. 352.....	311
Artur Andrzejuk	
Review: Anna Mandrela, <i>Tomizm Garrigou-Lagrange'a wobec wizji filozoficznej Teilharda de Chardin</i> , Kraków 2018, pp. 249.....	319
Marcin W. Bukala	
Review: Paolo Evangelisti, „ <i>Vide igitur, quid sentire debeas de receptione pecuniae</i> ”. <i>Il denaro francescano tra norma ed interpretazione (1223-1390)</i> , Fondazione CISAM, Spoleto 2019, stron X-320.....	323
Bartłomiej Uzar	
Review: Bartłomiej Krzych, <i>Liturgia jako auctoritas w myśli teologicznej św. Tomasza z Akwinu na przykładzie traktatu „De Christo” w „Sumie teologii”</i> , Wydawnictwo UNUM, Kraków 2020, pp. 141.....	329
Note about authors.....	337

Od Redakcji

W 2020 roku po raz pierwszy podzieliliśmy nasz „Rocznik” na dwa zeszyty. Pierwszy z nich w całości poświęcony jest o. Józefowi M. Bocheńskiemu z okazji przypadającej w tym roku 25. rocznicy jego śmierci. Zeszyt drugi ma (charakterystyczną dla „Rocznika”) postać magazynu tomistycznego. Otwiera go obszerna rozprawa Przemysława Artemiuka z teologii, ukazująca polemiczne momenty w ujęciu zbawienia przez Tomasza z Akwinu i Marcina Lutra. Podobnie polemiczno-porównawczy charakter ma artykuł Tomasza Ćwiertniaka na temat koncepcji „doświadczenia filozoficznego” oraz tekst Macieja Kulika omawiający bioetyczne dyskusje wokół problemu animacji. Natomiast Dawid Lipski omawia (po angielsku) polemikę jaką prowadził na Uniwersytecie Paryskim Jan Peckham z Tomaszem z Akwinu na temat filozoficznie ujętej struktury człowieka. Mamy ponadto artykuł o Janie Dunsie Szkocie (Martyna Koszkało) i tekst o Koperniku (Marcin Karas).

Wyróżniającym się zagadnieniem w tym zeszycie „Rocznika Tomistycznego” jest metodologia filozofii, którą podejmują Marek Prokop i Artur Andrzejuk. Ponadto numer przynosi artykuły z pogranicza filozofii bytu i filozofii przyrody (Jan Pocięj i Michał Ziółkowski). Dwa teksty dotyczą zastosowań ustaleń filozoficznych do innych dziedzin: nauk o polityce (Janusz Węgrzecki) i edukacji ekologicznej (Marcin Klimski).

Zeszyt przynosi także ciekawą edycję, przygotowaną przez Macieja Stanka, jednej z kwestii z *Collectanea de anima*, powstałych na Uniwersytecie Krakowskim w 2. połowie XV wieku i przechowywanych w Bibliotece Jagiellońskiej jako rękopis BJ 2118.

Ponadto dział sprawozdań i recenzji prezentuje jak zwykle sprawozdanie z działalności Naukowego Towarzystwa Tomistycznego (Natalia Herold) oraz sprawozdanie z uroczystości związanych z Nagrodą im. Profesora Mieczysława Gogacza (Izabella Andrzejuk), tym razem wzbogacone o wykład Jerzego Nitychoruka, pt. *Dzieło stworzenia oczami geologa*, wygłoszony podczas gali Nagrody w 2019 roku. Natomiast Michał Zembrzuski omawia udział tomistów w XI Polskim Zjeździe Filozoficznym, który odbył się w Lublinie we wrześniu 2019 roku.

Ponadto wydrukowaliśmy kilkanaście różnych recenzji. Jest wśród nich omówienie działalności naukowej i publikacyjnej Piotra Moskala, podsumowujące w pewien sposób jego dokonania na polu filozofii religii, napisane przez Macieja Bałę. Z pozostałych recenzji jedne są wnikliwe i krytyczne, a inne stanowią krótkie omówienia sygnalizujące jakąś publikację. Ich ilość świadczy jednak, że wciąż dużo ukazuje się publikacji oscylujących wokół problematyki filozoficznej lub teologicznej, podejmowanej w duchu nauki Tomasza z Akwinu.

Życzylibyśmy Czytelnikom i sobie, aby tak pozostało!

Artur Andrzejuk
Redaktor Naczelny

Filozoficzna apologia religii. Propozycja Piotra Moskala

Filozofia religii jako dyscyplina filozoficzna, nie jest aż tak stara jak sama filozofia. Termin ten w literaturze filozoficznej zaczął pojawiać się dopiero w XVIII wieku. Dziś filozofia religii należy do refleksji uprawianej chętnie przez wielu myślicieli, zarówno ateistycznych, jak i religijnych. Fenomen religii, poszukiwanie transcendencji, doświadczenie religijne, idea nieskończoności to tematy, które często można spotkać w publikacjach filozoficznych. Trudno jest podać jednoznaczną definicję tej dyscypliny filozoficznej, ale z pewnością chce ona ukazać istotę religii, opierając się na pracy samego rozumu, a więc z jednej strony chce się dystansować wobec aktu wia-

ry, ograniczając się tylko do refleksji racjonalnej, ale z drugiej strony podejmuje wiele innych kwestii niż tylko rozumowe racje za lub przeciw istnieniu Boga, czym szczegółowo zajmuje się filozofia Boga. Pytanie, które niejednokrotnie stawiane jest przez filozofię religii, to pytanie o metodę filozoficzną, za pomocą której dokonuje się refleksji racjonalnej nad religią. Jakie są więc zadania filozofii religii? Nie ma prostej odpowiedzi na to pytanie, ponieważ wszystko zależy do jakiego paradygmatu filozoficznego będziemy się odwoływać: czy do analitycznej filozofii religii (koncertującej się na języku religijnym), czy do jej wersji fenomenologicznej

Ks. dr hab. Maciej Bała, profesor uczelni w Instytucie Filozofii Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie i dziekan tegoż Wydziału.

(mniej lub bardziej nawiązującej do dziedzictwa Husserlowskiego), czy do hermeneutyki religii (skierowanej na rozumienie i interpretację religii jako znaku czy symbolu), czy do tzw. systematycznej filozofii religii (do dziedzictwa Schleiermachera czy Hegla)¹. Ale jeden element jest niezwykle mocno podkreślany, właściwie w każdym paradygmacie, filozofia religii jako dyscyplina naukowa musi pozostać autonomiczna, szczególnie w relacji do konkretnego objawienia². Odwoływanie się do prawd religijnych powoduje, że mamy do czynienia z filozofią religijną, a nie z filozofią religii. Zwrócił na to uwagę szczególnie francuski filozof Duméry. Według niego zadaniem filozofii religii jest analiza racjonalna całości religii historycznych i wszystkich ich przejawów. Usiłuje ona ukazać najgłębszy sens, jaki ma charakter religijny człowieka. Od filozofii religii odróżnia ją neutralność w stosunku do istniejących systemów religijnych. Filozofia religii musi mieć, jak podkreśla Duméry wymiar krytyczny, przy jednoczesnym respektowaniu autonomiczności fenomenu religii. Natomiast filozofia religijna przyjmuje jako punkt wyjścia konkretną religię, jak i fakt wiary samego filozofa. Szuka filozoficznej interpretacji przynależności do konkret-

nej wspólnoty religijnej; taki model refleksji uprawiali np. św. Augustyn, Pascal, Newman, Kierkegaard czy Blondel³. Pojawienie się więc propozycji filozoficznej apologii religii może wywołać wiele wątpliwości, czy mamy do czynienia z badaniami o charakterze czysto filozoficznym, ponieważ samo istnienie apologii religijnych, nawiązujących do treści filozoficznych, jest fenomenem ciągle obecnym i nikogo nie dziwi nawiązywanie teologii do filozofii⁴. Ale czy rzetelna apologia filozoficzna jest jednak zadaniem wykonalnym? Ksiądz Piotr Moskał, emerytowany profesor Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, wielokrotnie podejmował się takiego zadania, o czym świadczą takie jego publikacje jak *Prawda i religia*⁵, *Apologia religii katolickiej*⁶ czy ostatnio wydana praca podsumowująca jego twórczość *Filozofia religii*⁷. Moskał nie jest jedynym badaczem, który w środowisku klasycznej filozofii religii podjął się takiego zadania, elementy apologii filozoficznej są także widoczne w pracach profesora Wojtyśkiaka⁸. Przedmiotem niniejszego tekstu będą jednak poglądy Moskala, ukazane zwłaszcza w podsumowującym dziele, jakim jest jego *Filozofia religii*.

Punktem apologii Piotra Moskala jest niewątpliwie filozofia religii w wersji

¹ Intersującą analizę paradygmatów uprawiania filozofii religii przeprowadza np. J. Greisch w monumentalnym dziele: J. Greisch, *Le buisson ardent et les lumières de la raison. L'invention de la philosophie de la religion*, t. 1-3, Paris 2002–2004.

² Zob. A. Bronk, *Podstawy nauk o religii*, Lublin 2003, s.129-142.

³ H. Duméry, *Critique et religion. Problèmes de méthode en philosophie de la religion*, Paris, 1957, s. 8.

⁴ Zob. P. Artemiuk, *Renans apologii*, Płock 2016.

⁵ Zob. P. Moskał, *Religia i prawda*, Lublin 2009.

⁶ Zob. P. Moskał, *Apologia religii katolickiej*, Lublin 2012.

⁷ Zob. P. Moskał, *Filozofia religii*, Pelplin 2020.

⁸ Zob. J. Wojtyśkiak, *Spór o istnienie Boga, Analityczno-intuicyjny argument na rzecz teizmu*, Poznań 2012.

klasycznej, ona stanowi kontekst i źródło zaproponowanej przez niego apologii religii katolickiej. Samo pojęcie filozofii klasycznej nie jest łatwe do zdefiniowania, może być rozumiane w sensie czasowym – filozofia, która pojawiła się w starożytnej Grecji, a swoją kontynuację znalazła w pracach Tomasa z Akwinu, oraz merytorycznym, gdzie podkreśla się szczególnie sposób filozofowania i określony charakter rozstrzygnięć dotyczących świata i człowieka. W tym drugim znaczeniu, co proponuje Moskal w swojej monografii, „klasyczność” filozofii oznacza racjonalne wyjaśnienie świata realnie istniejącego, polegające na wskazaniu najgłębszych bytowych racji istnienia konkretnych bytów i świata jako całości, w tym wypadku jest to fenomen religii⁹.

Klasyczna koncepcja filozofii religii jest rozwijana przede wszystkim w środowisku filozoficznym Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Moskal). Mistrzyni prof. Moskala, s. Zofia Zdybicka definiuje filozofię religii w wersji klasycznej jako dyscyplinę filozoficzną zmierzającą do określenia istoty religii, jej funkcji w życiu człowieka i kulturze oraz wskazania ostatecznych racji istnienia religii. Wyróżnia się ona, spośród innych dróg interpretacji religii charakterem wyjaśnień. Są one realistyczne, konieczne, ostateczne i ogólne.

Jest to filozofia opierająca się na wcześniej dokonanych założeniach metafizyki. Bóg musi być najpierw poznany w metafizyce ogólnej, dopiero potem

może być wyjaśniony fakt religii. Z racji swej „klasyczności” również podstawową jej cechą jest realizm, ponieważ punktem wyjścia są zawsze dane empirycznie fakty religijne. Są to fakty odkryte w przeżyciu ludzi religijnych; ich źródłem są zarówno jednostki, jak też i całe grupy społeczne. Mogą być one dane w przeżyciu wewnętrznym i zewnętrznym. Istnienie przeżyć religijnych wyraźnie wskazuje nam otwarcie się człowieka na transcendencję i na pragnienie wychodzenia poza siebie (istnienie wykraczające poza siebie). Te tendencje, dążenia ujawniają się przez specyficzne zachowanie się poszczególnych ludzi i całych społeczności religijnych. Zachowania takie mogą być przedmiotem obserwacji i badań, mogą być punktem wyjścia filozofii. Fakty religijne mogą być również rozumiane jako fakt istnienia konkretnej religii, na przykład chrześcijaństwa, islamu, buddyzmu. Każda z religii zaznacza swe istnienie za pomocą faktów kulturowych¹⁰.

Przedmiotem formalnym klasycznego ujęcia religii jest realność religii, to, że ona jest. Filozofia ta nie ma na celu opisywania przeżyć religijnych ani sposobów ich wyrażania, interesuje ją przede wszystkim fakt religijny dany empirycznie jako realny. Oznacza to, iż jest on ujmowany od strony istnienia, które wskazuje na istnienie relacji człowieka z transcendentnym, mocnym „Ty”. Relacja ta ma charakter powinnościowy i dynamiczny¹¹.

⁹ Por. P. Moskal, *Filozofia religii*, s. 61-62.

¹⁰ Por. Z. Zdybicka, *Człowiek i religia. Zarys filozofii religii*, Lublin 1993, s. 146-147.

¹¹ Por. tamże.

Klasyczna filozofia religii uzasadnienia realności relacji religijnej, szukając odpowiedzi na pytanie o istnienie drugiego członu tej relacji – Boga, stara się rozstrzygnąć, czy jest On istniejącym obiektywnie Absolutem czy też jest jedynie tworem ludzkiej świadomości. Celem przedmiotowym filozofii religii jest określenie kategorii bytowej religii i wykazanie jej ontycznych podstaw, bazując na ujętych egzystencjalnie danych empirycznie faktach religijnych.

Metoda dociekań filozofii religii w wersji zaproponowanej przez „szkołę lubelską” jest niezależna od metod innych nauk o religii. Realizuje to przez przyjęcie za punkt wyjścia własne dane i własny sposób odnajdywania ostatecznych racji. Można wyodrębnić trzy etapy dociekań, które charakteryzują „autonomiczność” metody proponowanej w filozofii klasycznej. Pierwszym z nich jest stwierdzenie istnienia faktów religijnych danych empirycznie (przeżycia religijne indywidualne i społeczne), co dokonuje się na drodze zmysłowo-intelektualnej. Drugim etapem jest uniwersalizacja i transcendentalizacja danego materiału empirycznego. W odróżnieniu od innych nauk nie stosuje się tu indukcyjnego uogólnienia, ale korzysta się z intuicji intelektualnej. Poszukuje się w zgromadzonych danych doświadczenia tego, co istotne, tego, co konieczne. Inaczej mówiąc, poszukuje się istoty religii; tego, bez czego religia nie byłaby religią. Poza tym dąży się również do odkrycia części wspólnej, ogólnej dla

wszystkich religii. Dzięki temu dochodzi się do metafizycznego ujęcia istoty religii. Religii rozumianej jako byt relacyjny, jako relację człowieka z osobowym Absolutem, relacji dynamicznej, osobowej i realnej. Kolejną i ostatnią fazą dociekań jest wyjaśnienie egzystencjalne faktu istnienia religii. Polega ono na wskazaniu „ostatecznych ontycznych czynników podmiotowych i przedmiotowych wyjaśniających istnienie religii”¹². Czynnikiem tymi są: „struktura bytowa człowieka, istnienie osobowego Absolutu oraz zachodząca między człowiekiem i Absolutem relacja partycypacji transcendentalnej, relacja bytowo wcześniejsza (pierwotniejsza) w stosunku do osobowej relacji religijnej”¹³. Poszukiwanie uzasadnienia dla istnienia religii ma charakter poznania filozoficznego, dlatego jest zależne od metafizyki ogólnej i antropologii filozoficznej, ale jest metodologicznie autonomiczne w stosunku do teologii czy też nauk szczegółowych o religii (takich jak: historia, etnologia, geografia, pedagogika czy socjologia)¹⁴.

Moskal w każdej ze swojej publikacji poświęconej klasycznej filozofii w sposób logiczny i konsekwentny przedstawia analizę fenomenu religii. Zagadnienia wstępne z jednej strony ukazują bogactwo nauk o religii (np. typologia nauk o religii), wskazując jednocześnie na oryginalność interpretacji filozoficznej, aby następnie wskazać na konieczność zdefiniowania tak trudnego fenomenu, jakim jest niewątpliwie religia, przy jednoczesnym wskazaniu na przed-

¹² Tamże, s. 149.

¹³ P. Moskal, *Spór o racje religii*, Lublin 2000, s. 122.

¹⁴ Por. Z. Zdybicka, *Człowiek i religia*, s. 148-149; też, *Religia i religioznawstwo*, Lublin 1988, s. 348-349; P. Moskal, *Spór o racje religii*, s. 121-122.

miot i metody dyscypliny filozoficznej – filozofii religii.

Istotną wartością interpretacji Moskala jest wskazanie na konieczność uwzględnienia podejścia metafizycznego w interpretacji religii. Klasyczna filozofia religii jest to filozofia opierająca się na wcześniej dokonanych założeniach metafizyki. Bóg musi być najpierw poznany w metafizyce ogólnej, dopiero potem może być wyjaśniony fakt religii. Z racji swej „klasyczności” również podstawową jej cechą jest realizm, ponieważ punktem wyjścia są zawsze dane empirycznie fakty religijne. Są to fakty odkryte w przeżyciu ludzi religijnych; ich źródłem są zarówno jednostki, jak też i całe grupy społeczne. Mogą być one dane w przeżyciu wewnętrznym i zewnętrznym. Istnienie przeżyć religijnych wyraźnie wskazuje nam otwarcie się człowieka na transcendencję i na pragnienie wychodzenia poza siebie (istnienie wykraczające poza siebie). Te tendencje i dążenia ujawniają się w specyficznych zachowaniach poszczególnych ludzi i całych społeczności religijnych. Zachowania takie mogą być przedmiotem obserwacji i badań, mogą być punktem wyjścia filozofii. Fakty religijne mogą być również rozumiane jako fakt istnienia konkretnej religii, na przykład chrześcijaństwa, islamu, buddyzmu. Każda z religii zaznacza swe istnienie za pomocą faktów kulturowych.

Moskal interesuje się także epistemologią wiary, która koncentruje się wokół kilku istotnych zagadnień, jak: wiedza religijna, wiara religijna, afektywne po-

znanie Boga czy intelektualne i moralne uwarunkowania poznania prawdy religijnej. Interesujący jest zwłaszcza problem afektywnego poznania Boga, którego opracowanie na pewno należy do ważnych osiągnięć autora. Poznanie afektywne Boga dokonuje się czy to przez naturalną inklinację, czy przez miłość i współnaturalność z tym, co Boże, a jest to, jak twierdzi autor, poznanie dzięki *passio divinatorum*¹⁵. Z pewnością opracowanie tego wątku jest oryginalnym wkładem prof. Moskala do dyscypliny, jaką jest filozofia religii.

Apologia religii katolickiej, zaproponowana przez P. Moskala, koncentruje się wokół zagadnienia rozpoznania „prawdziwej religii”. Jego zdaniem „rozpoznanie prawdziwości określonej religii czy rozpoznanie wśród wielu różnych religii religio vera jest czynnością nie naukową (i nie filozoficzną), ale diagnostyczną, rozpoznawczą”¹⁶, na wzór diagnostyki lekarskiej. Moskal podkreśla, że jego podejście do rozpoznania „prawdziwej religii” nie jest błędem metodologicznym, polegającym na pomieszaniu porządku filozoficznego i teologicznego. Jak zauważa, „należy mianowicie odróżnić filozoficzny namysł nad religią od diagnostycznej czynności rozpoznania religii prawdziwej oraz od procedury apologii określonej religii. W książce *Religia i prawda* dokonałem filozoficznego namysłu nad religią, biorąc za punkt wyjścia teologiczne rozumienie religii katolickiej. Religię katolicką obrałem za religię paradygmatyczną świata religii między innymi dlatego, że rozpoznają ją

¹⁵ P. Moskal, *Filozofia religii*, s. 191.

¹⁶ Tamże, s. 209.

jako *religio vera*. Religia i prawda zależna jest od treści teologicznych strukturalnie, a nie metodologicznie. Nie jest więc pracą teologiczną, ale filozoficzną¹⁷. Dlaczego apologia religii katolickiej jest możliwa? Przede wszystkim z tej racji, że zawiera w sobie prawdy, które można poznać naturalnym światłem rozumu (jak istnienie Boga), jak też prawdy stanowiące dziedzinę wiary, ale także i one mogą być przeanalizowane naturalnymi władzami człowieka.

Pierwszym elementem apologii religii katolickiej jest więc wskazanie, że przedmiot aktu wiary, jakim jest Bóg, jest bytem osobowym realnie istniejącym. Jak podkreśla Moskal, ten filozoficzny Absolut to ten sam byt, co Bóg religii katolickiej, stąd uzasadnienie metafizyczne realności Absolutu jest integralną częścią apologii religii¹⁸. I z pewnością ten aspekt propozycji apologii religii nie budzi wątpliwości, ponieważ od starożytności do czasów współczesnych zagadnienie istnienia Absolutu było zawsze przedmiotem refleksji filozoficznej, nawet jeśli odpowiedzi były bardzo różne.

Kolejny punkt apologii polega na tym, jak stwierdza P. Moskal, że „potrafimy wskazać na cuda i prorocstwa/przepowiednie jako na znaki autoryzujące objawienie. Potrafimy uzasadnić wiarygodność Urzędu Nauczycielskiego Kościoła. Mamy też rację, aby uznać wiarygodność katolików jako przekazicieli informacji

o wydarzeniach objawieniowych, dysponujemy wreszcie danymi historycznymi i archeologicznymi potwierdzającymi szereg faktów znanych z Biblii i Tradycji Kościoła”¹⁹. Moskal w swojej apologii religii zwraca uwagę na konieczność, a jednocześnie możliwość analizy wiarygodności świadków, do których zalicza np. świadków ukazujących się Zmartwychwstałego, Apostołów, ich uczniów, wierzących katolików. Jest propozycja wykorzystania tzw. strategii testimonialnej, czyli odwołanie się do świadectw zmagania się ze złem i doświadczeniem Bożej nieobecności, połączone z wyznaniem wiary, która może okazać się o wiele bardziej skuteczna w obronie teizmu niż najlepiej skonstruowane argumenty racjonalne²⁰.

Moskal uważa także, że można wskazać na moc wyjaśniającą doktryny katolickiej. Jego zdaniem „doktryna Kościoła katolickiego słusznie może być wstępnie, to jest przed aktem wiary, traktowana jako hipoteza wyjaśniająca całość ludzkiego doświadczenia, ludzkiego losu”²¹. Każdy system religijny zawiera propozycję interpretacji świata, człowieka, zwłaszcza wskazuje na sens (również ostateczny) wszystkich działań. W przypadku religii katolickiej, jak twierdzi Moskal, doktryna jest „na miarę człowieka”, ponieważ odpowiada na jego najistotniejsze pragnienia i potrzeby (indywidualne życie po śmierci, cierpienie doświadczane na ziemi ma swój

¹⁷ P. Moskal, *Struktura apologii religii katolickiej*, „Roczniki Filozoficzne” 2 (2011), s. 225.

¹⁸ Tamże, s. 230.

¹⁹ P. Moskal, *Filozofia religii*, s. 203.

²⁰ Zob. np. M. Hołda, *Zindywidualizowany teizm sceptyczny*, „Roczniki Filozoficzne” 67 (2019), s. 83-95. Czy J.P. Pierron, *Le passage du témoin. Une philosophie du témoignage*, Paris 2006.

²¹ P. Moskal, *Apologia religii katolickiej*, s. 101.

sens, chociażby przez nagrodę w niebie, wszystkie wysiłki człowieka znajdą dopełnienie w eschatologicznym szczęściu). Zaproponowana apologia oczywiście nie przekreśla innych systemów religijnych (jest to myślenie inkuzywistyczne, a nie ekсклюzywistyczne), ale mimo wszystko katolicyzm oczekiwania człowieka wypełnia w sposób najdoskonalszy. Dla Moskala jest to argument przemawiający za prawdziwością tej religii, ale np. dla A. Comte-Sponville'a jest dokładnie odwrotnie. Religia jest nieprawdziwa, ponieważ jest „zbyt optymistyczna”, jest tylko projekcją pragnień człowieka w myśl propozycji Freuda czy Feuerbacha²².

Na zakończenie apologii religii katolickiej pojawiają się tzw. racje pragmatyczne za prawdziwością teizmu w wersji katolickiej, odwołujące się do pozytywnego wpływu religii katolickiej na życie osobowe, społeczne i kulturowe. Moskal w swych propozycjach, m.in. wskazuje, że dzięki nadziei płynącej z obietnicy życia wiecznego przelamywany jest lęk przed śmiercią, że istnieje także kulturotwórcza rola tradycji katolickiej (afirmacja życia intelektualnego, twórczego, moralnego), o czym niejednokrotnie współczesna kultura po prostu zapomina. Wspomniane racje pragmatyczne podkreślają konieczność rozwijania życia duchowego, które, jak proponuje Ferry, nie jest tylko odwołaniem się do moralności, lecz polega na dramatycznym borykaniu się podmiotu z dwoma fundamentalnymi problemami: cierpieniem i nieuchronną śmiercią. I w tym zmaganiu to jednak propozycje

religijne są o wiele doskonalsze i „atrakcyjniejsze” z punktu widzenia jednostki niż rozwiązania ateistyczne czy naturalistyczne²³.

Zaproponowane przez Moskala rozpoznanie religii katolickiej jako *religio vera* dokonuje się ostatecznie dwojako, z jednej strony poprzez proces prześledzenia wątków argumentacyjnych, które wchodzą w zakres apologii religii, z drugiej strony drogą poznania eksperymentalnego, poprzez wewnętrzne doświadczenie (poczucie bezpieczeństwa i poznawczej, intelektualnej pewności). Ostatecznie propozycja Moskala wpisuje się w rozumienie filozofii chrześcijańskiej zaproponowanej w encyklice Jana Pawła II *Fides et ratio*. O jej możliwości niejednokrotnie powątpiewano, wręcz odrzucano jako zanegowanie istoty racjonalnego dyskursu. Jeżeli filozofia ma pozostać dyscypliną autonomiczną niemożliwe jest, aby filozof w swoim procesie uzasadniania tez posługiwał się racjami pochodzącym z objawienia. Wspominana encyklika wcale nie domaga się przekreślenia właściwej roli filozofii, czyniąc ją całkowicie uzależnioną od teologii. Jan Paweł II pisząc o filozofii chrześcijańskiej w aspekcie obiektywnym, wyznacza jej rolę nie tyle uzasadniającą, ile naprowadzającą. Wiara może wskazać na konkretne zagadnienia i problemy, którymi rozum, posługując się wyłącznie swoimi siłami, może się zająć. Objawienie jest w stanie ubogacić nasze poznanie filozoficzne, wytyczając mu nowe obszary zainteresowań. Rezygnacja z tej „ukierunkowu-

²² Por. J. Skurzak, *Duchowość ateistyczna. Propozycja francuskiej filozofii religii*, Warszawa 2020, s. 71.

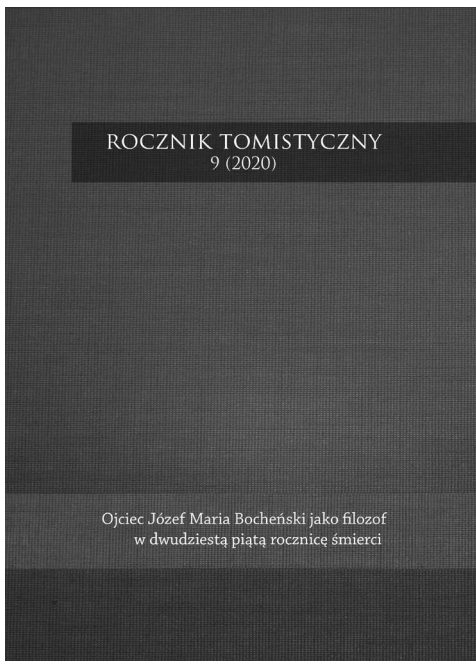
²³ Tamże, s. 80.

jącej” roli wiary byłaby wielką stratą dla człowieka i dla samej filozofii. Ojciec Święty proponuje więc rozumienie pojęcia filozofii chrześcijańskiej nie jako konieczność posługiwania się objawieniem jako argumentem uzasadniającym w refleksji filozoficznej, lecz jedynie jako cennym światłem wytyczającym nowe możliwości i zadania dla działania ludzkiego rozumu. W tej właśnie per-

spektywie można rozumieć twórczość Moskala. Nie miesza ona dwóch możliwych porządków refleksji ludzkiej: teologicznej i filozoficznej. Wskazuje jedynie na obszary, gdzie światło pochodzące z dwóch źródeł może jeszcze lepiej rozświetlić mroki naszej ludzkiej egzystencji.

Bibliografia:

1. Artemiuk P., *Renesans apologii*, Płock 2016.
2. Bronk A., *Podstawy nauk o religii*, Lublin 2003.
3. Duméry H., *Critique et religion. Problèmes de méthode en philosophie de la religion*, Paris 1957.
4. Greisch J., *Le buisson ardent et les lumières de la raison. L'invention de la philosophie de la religion*, t. 1-3, Paris 2002–2004.
5. Hołda M., *Zindywidualizowany teizm sceptyczny*, „Roczniki Filozoficzne” 67 (2019), s. 83-95.
6. Moskal P., *Spór o racje religii*, Lublin 2000.
7. Moskal P., *Religia i prawda*, Lublin 2009.
8. Moskal P., *Struktura apologii religii katolickiej*, „Roczniki Filozoficzne” 2 (2011), s. 225-237.
9. Moskal P., *Apologia religii katolickiej*, Lublin 2012.
10. Moskal P., *Filozofia religii*, Pelplin 2020.
11. Pierron J.P., *Le passage du témoin. Une philosophie du témoignage*, Paris 2006.
12. Skurzak J., *Duchowość ateistyczna. Propozycja francuskiej filozofii religii*, Warszawa 2020.
13. Wojtysiak J., *Spór o istnienie Boga, Analityczno-intuicyjny argument na rzecz teizmu*, Poznań 2012.
14. Zdybicka Z., *Religia i religioznawstwo*, Lublin 1988.
15. Zdybicka Z., *Człowiek i religia. Zarys filozofii religii*, Lublin 1993.

Rocznik Tomistyczny 9 (2020) 1,
Zeszyt specjalny: *Ojciec Józef Maria
Bocheński jako filozof
w dwudziestą piątą rocznicę śmierci*

W dniu 8 lutego 2020 roku minęła 25. rocznica śmierci ojca Józefa M. Bocheńskiego OP, wybitnego polskiego filozofa i wielkiego patrioty, któremu wojenny los kazał zdecydowaną większość aktywnego życia spędzić na uchodźstwie. Zeszyt Specjalny „Rocznika Tomistycznego” ukazuje osobę i dorobek polskiego dominikanina w sposób obejmujący większość jego szerokich zainteresowań filozoficznych, zmieniających się zresztą w ciągu jego długiego życia. W ostatniej fazie tego życia Bocheński był radykalnym zwolennikiem filozofii analitycznej, którą traktował jako logiczną analizę różnych problemów filozoficznych. Powoduje to, że jest on postrzegany głównie jako logik, z pominięciem innych jego osiągnięć filozoficznych. Tymczasem zanim Bocheński został analitykiem był tomistą, zajmował się etyką i jej zastosowaniami w różnych dziedzinach życia, historią filozofii ze szczególnym uwzględnieniem ideologii komunistycznej, która zapanowała nad połową Europy po II wojnie światowej. Interesowała go także filozofia społeczna i polityczna oraz – co oczywiste – teologia. Wszystkie te zagadnienia są przynajmniej dotknięte w poświęconym mu „Roczniku Tomistycznym”. Oprócz tego publikujemy kompletną (w miarę możliwości) bibliografię Bocheńskiego, opracowanie jego aktywności naukowej na emigracji, a także rozmowę z Janem Parysem, autorem wywiadu-rzeki z Bocheńskim, przeprowadzonego dziesięć lat przed jego śmiercią. Ponadto przedrukujemy dwa dość unikalne teksty samego o. Bocheńskiego: przekład traktatu *De ente et essentia* Tomasza z Akwinu, wykonany jeszcze przed wojną oraz wykład na temat uniwersytetu, wygłoszony z 1952 roku.

Nota o Autorach

Artur Andrzejuk – prof. dr hab., prof. zwyczaj. Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego (UKSW), na którego Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej kieruje Katedrą Historii Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej oraz Sekcją Historii Filozofii. Autor szeregu publikacji z zakresu filozofii i teologii średniowiecznej, tomizmu, etyki i klasycznej filozofii człowieka. Interesuje się problematyką uczuć, sprawności i cnót moralnych, relacji osobowych. Jest uczniem Profesora Mieczysława Gogacza. Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7926-4070>

Izabella Andrzejuk – dr, adiunkt Państwowej Szkoły Wyższej im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej. Członek-założyciel Naukowego Towarzystwa Tomistycznego oraz członek redakcji Rocznika Tomistycznego. Jest autorką ponad sześćdziesięciu artykułów o tematyce filozoficznej. Zainteresowania naukowe: historia filozofii (arystotelizm, tomizm, filozofia polska); filozofia, etyka, klasyczna teoria człowieka, filozoficzne podstawy mistyki. Napisała książkę pt. *Filozofia przyjaźni. Tomasz z Akwinu* (Warszawa 2007). Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4961-2580>

Przemysław Artemiuk – ks. prof. ucz. dr hab., teolog fundamentalny, adiunkt na Wydziale Teologicznym UKSW, wykładowca w Wyższym Seminarium Duchownym w Łomży oraz przewodniczący Stowarzyszenia Teologów Fundamentalnych w Polsce. Ostatnio opublikował monografię *W obronie spraw najważniejszych. Szkice o apologii* (Poznań 2019) oraz zbiór tekstów publicystycznych *Podręczny alfabet katolika* (Kraków 2018), a także zredagował tom studiów *Nowa apologia. Czego, wobec kogo i jak bronimy?* (Płock 2020). Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5337-0329>

Maciej Bała – dr hab., prof. uczelni na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, dziekan Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej. Zainteresowania naukowe ks. Bały skupiają się wokół filozofii religii,

współczesnej filozofii francuskiej, sekularyzacji oraz dydaktyki filozofii. Jest autorem książek *Zofia Józefa Zdybicka* (Kraków 2019), *Pokochać mądrość. Zarys dydaktyki filozofii i etyki* (Warszawa 2009), *O możliwości hermeneutycznej filozofii religii. Propozycja Paula Ricœura* (Warszawa 2007). Członek Société Francophone de Philosophie de la Religion, Conférence Mondiale des Institutions Universitaires Catholiques de Philosophie, Pomorskiego Towarzystwa Filozoficzno-Teologicznego oraz Stowarzyszenia Nauczycieli Filozofii.

Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7823-7855>

Marcin W. Bukala – dr hab., profesor w Instytucie Filozofii i Socjologii PAN (Zakład Historii Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej). Zajmuje się historią etyki życia gospodarczego okresu przed wyodrębnieniem się dyscypliny ekonomii, kulturą średniowiecza oraz filozofią praktyczną; podstawą habilitacji M.W. Bukala była monografia *Risk and Medieval Negotium. Studies of the Attitude towards Entrepreneurship: from Peter the Chanter to Clarus Florentinus* (Spoleto, 2014) o pojmowaniu ryzyka gospodarczego w prawie kanonicznym i teologii u schyłku XII i w XIII stuleciu. Jest autorem krytycznych edycji szeregu tekstów z polskiej etyki i teologii praktycznej XIV i XV wieku (m.in. Mateusza z Krakowa) i współautorem przekładu kwestii dyskutowanych św. Tomasza *De potentia Dei*. Jest również redaktorem naczelnym pisma „Prakseologia”.

Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6489-913>

Tomasz Ćwiertniak – mgr filozofii i politologii, absolwent Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Magisterium z politologii uzyskał w 2011 r. na podstawie pracy *Człowiek, społeczeństwo, państwo w myśli o. M.A. Krąpca* (promotor: prof. dr hab. Wojciech Kaute), zaś magisterium z filozofii w 2018 r. na podstawie pracy *Tomizm konsekwentny Mieczysława Gogacza na tle dziejów tomizmu* (promotor: prof. zw. dr hab. Andrzej Noras). Obecnie doktorant w Instytucie Filozofii Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, gdzie przygotowuje rozprawę poświęconą analizie porównawczej tomizmu egzystencjalnego M.A. Krąpca i tomizmu konsekwentnego M. Gogacza.

Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9515-6168>

Natalia Herold – mgr, absolwentka prawa i administracji na Uniwersytecie Gdańskim (lic.) i Uniwersytecie Warszawskim (mgr). Jest doktorantką filozofii Szkoły Doktorskiej Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego oraz sekretarzem Zarządu Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Interesuje się filozofią klasyczną, a w niej szczególnie etyką i pedagogiką. Publikuje w „Roczniku Tomistycznym”.
Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4761-9495>

Marcin Karas – prof. dr hab., historyk filozofii – pracuje w Zakładzie Filozofii Polskiej Instytutu Filozofii UJ. Prowadzi badania z historii idei i z filozofii średniowiecznej, jest autorem ponad 180 publikacji. Ostatnio zajmuje się głównie kosmologią wczesnonowożytną i filozofią dziejów. Opublikował m. in. książki: *Koncepcja czasu w pismach Williama Ockhama* (Kraków 2003), *Natura i struktura wszechświata w kosmologii św. Tomasza z Akwinu* (Kraków 2007), a także prace: *Z dziejów Kościoła. Ciągłość i zmiana w Kościele rzymskokatolickim w XIX i XX wieku* (Sandomierz 2008), *Integryzm Bractwa Kapłańskiego św. Piusa X* (Kraków 2008), czy też *Historiozofia Teilharda de Chardin wobec tradycyjnej myśli chrześcijańskiej* (Kraków 2012), liczne artykuły (45) oraz przekłady (43).
Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2288-9512>

Marcin Klimski – doktor nauk humanistycznych w zakresie filozofii, adiunkt w Instytucie Pedagogiki oraz pracownik Centrum Ekologii i Ekofilozofii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Jego zainteresowania naukowo-badawcze skupione są na edukacji globalnej, edukacji ekologicznej oraz etyce środowiskowej wraz z ich odniesieniami do działań w sferze społeczno-przyrodniczej. Uczestnik projektów, w tym edukacyjnych, m.in. „Ekologia integralna encykliki *Laudato Si'* w działaniu Wspólnot Caritas i społeczności lokalnych”, „Kościół wobec kryzysu ekologicznego. W 30. rocznicę listu pasterskiego Episkopatu Polski nt. ochrony środowiska”, „Monitoring środowiskowy i mediacje w konfliktach ekologicznych”. Jest członkiem RCE Warsaw Metropolitan – Centrum Eksperymentalnego na Rzecz Edukacji dla Zrównoważonego Rozwoju, zorientowanego na kwestie edukacji obywateli w kwestii zrównoważonego rozwoju. Autor ekspertyz, opracowań naukowych i scenariuszy zajęć lekcyjnych z zakresu edukacji ekologicznej.
Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9118-1673>

Martyna Koszkało – dr hab., prof. Uniwersytetu Gdańskiego. Kierownik Zakładu Historii Filozofii Starożytnej, Średniowiecznej i Nowożytnej Instytutu Filozofii. Zastępca Dyrektora Instytutu Filozofii. Jej zainteresowania badawcze obejmują historię filozofii starożytnej, średniowiecznej i nowożytnej, filozofię Boga, historię pojęcia wolnej woli. Autorka książek *Indywiduum i jednostkowie. Analiza wybranych tekstów Jana Dunsza Szkota* (Lublin 2003) oraz *Natura woli, wolność a konieczność. Stanowisko Jana Dunsza Szkota na tle koncepcji św. Augustyna, św. Anzelma z Canterbury i św. Tomasza z Akwinu* (Gdańsk 2019). Autorka haseł encyklopedycznych z zakresu filozofii średniowiecznej w *Powszechnej Encyklopedii Filozofii*, tłumaczeń z łaciny. Publikuje w „Rocznikach Filozoficznych”, „Filo-Sofiji”, „Przeglądzie Filozoficznym” i in.

Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1475-4319>

Maciej Kulik – dr, absolwent studiów doktoranckich na Uniwersytecie Wrocławskim, gdzie w 2021 r. obronił z wyróżnieniem rozprawę doktorską *Wielkoduszność i niewzruszoność. Postawy wobec losu w filozofii Arystotelesa i stoików*, napisaną pod kierunkiem dr. hab. Michała Głowali. W roku akademickim 2019/2020 był zatrudniony na Uniwersytecie Medycznym im. Piastów Śląskich we Wrocławiu oraz w Niepublicznej Wyższej Szkole Medycznej. Do jego zainteresowań badawczych należy zagadnienie postaw moralnych wobec losu w filozofii starożytnej (Arystoteles, stoicy) oraz problem trafu moralnego (moral luck) we współczesnej filozofii analitycznej. Prócz tekstu zawartego w niniejszym tomie opublikował pięć recenzowanych artykułów naukowych, w tym wchodzący w skład tomu pierwszego serii „Principia Philosophiae Christianae” artykuł *Krytyka teodycei św. Tomasza z Akwinu*.

Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2619-6331>

Dawid Lipski – dr, adiunkt w Instytucie Społecznych Podstaw Penitencjarystyki Szkoły Wyższej Wymiaru Sprawiedliwości. Stypendysta Funduszu Stypendialnego i Szkoleniowego (Liechtenstein), Fundacji Lanckorońskich z Brzezia (Londyn) oraz Deutscher Akademischer Austausch Dienst (Kolonja). Redaktor w czasopiśmie „Pro Fide, Rege et Lege” oraz w „Roczniku Tomistycznym”. Nauczyciel mianowany etyki w szkole podstawowej.

Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2136-0622>

Jerzy Nitychoruk – prof. dr hab., geolog, profesor nauk o Ziemi, specjalizuje się w geologii czwartorzędu. Profesor i rektor Państwowej Szkoły Wyższej im. Papieża Jana Pawła II w Białej. Absolwent geografii na Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej (1981) i geologii na Uniwersytecie Warszawskim (1985). Doktoryzował się (1993) i habilitował (2001) na Wydziale Geologii UW. Tytuł profesora nauk o Ziemi otrzymał 24 kwietnia 2012. W latach 1984–2013 był pracownikiem Instytutu Geologii Podstawowej na Wydziale Geologii Uniwersytetu Warszawskiego. W 2013 podjął pracę w Państwowej Szkole Wyższej im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej. W latach 2013–2019 był dziekanem Wydziału Nauk Ekonomicznych i Technicznych. W czerwcu 2019 został wybrany w wyborach uzupełniających na rektora PSW w Białej Podlaskiej na kadencję 2019–2020. W czerwcu 2020 uzyskał reelekcję na kadencję 2020–2024. Opublikował ponad 300 prac – indeks Hirscha 17 (wg bazy Scopus).

Maciej Nowak – licencjat filozofii na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego, obecnie kontynuuje studia magisterskie na tejże uczelni, absolwent studiów inżynierskich kierunku Elektrotechnika na Politechnice Warszawskiej, członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Jest zainteresowany logiką i historią filozofii.

Anna Palusińska – dr hab., dr hab. adiunkt w Katedrze Historii Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej Wydziału Filozofii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Interesuje się naukowo filozofią późnego antyku oraz filozofią bizantyńską. Pisała o jej głównych przedstawicielach: Janie Filoponie, Michale Psellosie, Mikołaju z Methone i Grzegorzu Palamasie.

Magdalena Płotka – dr hab., profesor uczelniany w Katedrze Historii Filozofii Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Z-ca redaktora naczelnego Rocznika Tomistycznego. Jej zainteresowania naukowe skupiają się wokół średniowiecznej filozofii praktycznej, historii filozofii polskiej w XV i XVI wieku, paleografii łacińskiej oraz filozofii współczesnej. Jest autorką książki *Metafizyka i semantyka. Filozofia Jana Wersora* (Warszawa, 2013) oraz *Filozofia jako praktyka. Myśl krakowskiego praktycyzmu w XV i XVI* (Warszawa 2016). Publikuje w „Rocznikach Filozoficznych”, „Edukacji filozoficznej”, „Filosofiji”, „Roczniku Tomistycznym” i in.
Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6993-2178>

Jan Pocięj – mgr inż., magister teologii. Przygotował rozprawę doktorską w Instytucie Filozofii UJ na temat związków filozofii ks. prof. Tadeusza Wojciechowskiego z odkryciami fizyki i biologii dwudziestego wieku (2017). Autor artykułu „Piotra Semenienki próba odnowy filozofii klasycznej” (RT 5(2016)). Uczestnik X Międzynarodowego Kongresu Ontologicznego w San Sebastian (2012), gdzie wygłosił referat „The Wave-Corpuscle Duality of Matter and the Nature of the Universe”. Jego zainteresowania naukowe skupiają się wokół aktualizacji tomizmu w oparciu o współczesny obraz świata opracowany przez nauki przyrodnicze. Jest członkiem Sodalitacji Świętej Jadwigi Królowej.

Marek Prokop – dr, historyk filozofii, bibliotekoznawca, arabista. Studiował historię filozofii w Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie w latach 1969-1974 (magisterium u prof. M. Gogacza). Doktoryzował się ze średniowiecznej filozofii arabskiej u prof. M.-T. d'Alverny na Uniwersytecie w Poitiers w 1978 roku. Po doktoracie zatrudniony kontraktowo w Centre National de la Recherche Scientifique (1979-1983), następnie kierował działem rękopisów Biblioteki Polskiej w Paryżu (1982-2002). Od 1995 r. jest pracownikiem naukowym Zakładu Biografistyki Polonijnej PUNO. Członek: Société Internationale de la Philosophie Médiéval w Louvain, Centre de Recherche Philosophique Saint Thomas d'Aquin w Paryżu, Naukowe Towarzystwo Tomistyczne w Warszawie, Towarzystwo Historyczno-Literackie w Paryżu. W 2009 r. opublikował zbeletryzowaną opowieść o filozofii, zbudowaną na kanwie podróży do różnych krajów, zatytułowaną *Podróże z Awicenną*.

Jacek Salij – prof. dr hab., teolog, dominikanin, od 1970 roku związany zawodowo z Akademią Teologii Katolickiej w Warszawie (od 1999 Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego). W 1990 został profesorem nadzwyczajnym i objął funkcję kierownika Katedry Teologii Dogmatycznej, którą sprawował do przejścia na emeryturę w 2013 roku. Jest znawcą i tłumaczem tekstów św. Tomasza z Akwinu. Oprócz działalności ściśle naukowej o. Jacek Salij niezmiernie popularyzuje problematykę teologiczną przez liczne publikacje popularno-naukowe, a także kazania i rekolekcje (np. podczas zarazy w Wielkim Poście 2020 prowadził ogólnopolskie telewizyjne rekolekcje wielkopostne).

Maciej Stanek – doktor nauk humanistycznych, absolwent filozofii na Uniwersytecie Śląskim w Katowicach (2010 r.); doktorat uzyskał w 2015 r., broniąc rozprawy doktorskiej, napisanej pod kierunkiem Prof. H. Wojtczak nt. Jana Burydana „*Quaestiones super 'Parva naturalia' Aristotelis*”. Edycja krytyczna i analiza historyczno-filozoficzna; od 2020 r. pracownik badawczo-dydaktyczny w Instytucie Filozofii na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach; jego zainteresowania naukowe dotyczą przede wszystkim późnośredniowiecznej filozofii przyrody (głównie *Parva naturalia*, *Problemata* i *De anima*) oraz logiki, zwłaszcza uprawianych na Uniwersytecie Paryskim i Uniwersytecie Krakowskim. Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6111-1324>

Bartłomiej Uzar - student Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Zainteresowania naukowe oscylują między metafizyką oraz logiką, zwłaszcza w kontekście scholastycznym, neoscholastycznym i analitycznym. Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2240-1310>

Janusz Węgrzecki – prof. dr hab., kierownik Zakładu Teorii Państwa i Teorii Polityki Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Zainteresowania badawcze ks. Węgrzeckiego obejmują aksjologiczne podstawy polityki i demokracji, teorie władzy, podejście interpretacjonistyczne w naukach o polityce, Kościół w sferze publicznej, myśl społeczna papieży Jana Pawła II, Benedykta XVI, Franciszka, relacja religia i polityka. Autor książek *Wpływ, autorytet, dominacja. Teorie władzy i ich struktura* (Warszawa 2011) oraz *W obronie rozumu politycznego. Myśl Josepha Ratzingera/Benedykta XVI* (Warszawa, 2019). Nr ORCID: (<https://orcid.org/0000-0002-9335-0215>)

Michał Zembrzusi – dr hab, profesor uczelniany w Katedrze Historii Filozofii Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej UKSW. Interesuje się problematyką epistemologiczną w starożytności i średniowieczu, a szczególnie problematyką pamięci i teorią intelektu możliwościowego i czynnego. Jest współredaktorem książek w serii „Opera philosophorum medii aevii”. W jej ramach w 2012 opublikował autorską monografię zatytułowaną: *Tomasz z Akwinu. Komentarz „O pamięci i przypominaniu”*. W 2019 roku opublikował monografię pt. *Filozofia intelektu. Tomasa z Akwinu koncepcja intelektu możliwościowego i czynnego*. Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4647-479X>

Michał Ziółkowski MI – dr, członek Zakonu Posługujących Chorym (Ministri Infirmorum), członek zwyczajny Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Autor książki *Pokonać śmierć czy zmienić człowieka. Ideologia współczesnego transhumanizmu wobec heterodoksji Mikołaja Fiodorowa* (Warszawa 2020). Publikuje w kwartalniku „Fides et Ratio”, serii „Universum Ethicae Christianae” oraz „Roczniku Tomistycznym”. Zainteresowania naukowe skupia wokół: filozoficzno-teologicznej analizy transhumanizmu i związanych z tym nurtem problemów bioetycznych oraz etyce sztucznej inteligencji; ewolucji idei antychrysta w tekstach biblijnych; filozofii tomizmu konsekwentnego; koncepcji myślicieli rosyjskiego renesansu filozoficzno-religijnego.
Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5369-071X>